

Harem Years, The Memoirs Of An Egyptian Feminist (1879-1924)

Huda SHAARAWI

Tercüme, edisyon ve takdim: Margot BADRAN,
The Feminist Press of the City University of New York, 1987,
158 sayfa, ISBN: 977-424-489-3

*Değerlendiren: Nurhayat KIZILKAN**

Sosyolog, Siyaset Bilimi ve Uluslar arası İlişkiler Doktor adayı

Değerlendirilen kitap, ne yeni yayınlanmıştır ne de konusu itibariyle güncel bir eserdir. İlk olarak 1987 yılında ABD ve Kanada'da, daha sonra 1998 yılında Mısır'da basılmıştır. Türkçe'ye ise henüz çevrilmemiştir.

Hüda Şaravi "Günlük" ya da "Hatıra Defteri" anlamına gelen Arapça bir isim verdiği hatıralarını bir erkek sekretere Arapça olarak 60'lı yaşlarının ortalarında diktetirmeye başlamış, ancak bitiremeden vefat etmiştir. Şaravi'nin kuzeni Hava Idris tarafından Margot Badran'a İngilizce tercüme ve basım için izin verilmiştir. Hatıraların Arapça aslı ise 1981 yılında, Şaravi'nin sekreteri Abd al Hamid Fahmy Mursi tarafından Kahire'de basılmıştır. Ancak hatıralar arasında tercüme farkları olduğuna dair ciddi eleştiriler bulunmaktadır. Bu kitap değerlendirmesi ise sadece Badran'ın *Harem Yılları* ismini verdiği kitabına yönelik hazırlanmıştır.

* nurhayat_kizilkan@yahoo.com

Bu pek de kalın olmayan ve okunması kolay kitabın hatıralar kısmına geçmeden evvel Badran tarafından dönemin üst sınıflarının sosyal koşullarının anlatıldığı 15 sayfalık bir sunuma yer verilmiştir. Ön sözünde açıkladığı gibi, Şaravi'nin sadece çocukluk ve erken yetişkinlik dönemine odaklanan ve orijinal metni yeniden düzenleyen Badran, Şaravi'nin hatıralarının 1918'e kadar olan bölümünü kronolojik olarak 4 başlık altında toplamıştır: Şaravi'nin ailesini tanıttığı "aile" bölümü, 1884-1892 arasındaki çocukluk yıllarını anlattığı bölüm, erken bir evliliğin ardından kocasından ayrı yaşadığı ve eğitimi tamamladığı 1892-1900 arasındaki döneme yer veren bölüm, haremde eş ve anne olarak yaşamını ve gittikçe artan kamusal hayatını kapsayan 18 yıllık dönemi anlattığı bölüm. Hatıraların son kısmını oluşturan 1919- 1924 arasındaki olaylar ise geniş bir şekilde tercüme edilmiş; alıntılar şeklinde "epilogue" adlı 25 sayfalık bir bölümde Badran tarafından yorumlanmıştır. Ayrıca kitapta çok sayıda fotoğrafın yanı sıra, notlar, açıklayıcı bir sözlük, bir fihris, Şaravi'nin babası Sultan Paşa'nın Urabi Devrimi'ne ihanet ettiği ve İngilizlerin Mısır'a girmesine yardım ettiği hakkındaki suçlamalara karşı savunduğu bir de ilave yer alır.

Kitapta, 1879'da Minya'da doğmuş ve koloni Kahire'sinde yaşamış olan Hüda Şaravi, harem sisteminde büyümüş son nesle ait biri olarak bir üst sınıf Mısırlı evinde geçen çocukluğu ve erken yetişkinlik hayatı hakkında hatıralarını paylaşmıştır. Bu hatıralarda Şaravi'nin çocukluktan itibaren üst sınıfların uyguladığı "harem" sistemi ve değerleri içindeki ev ortamında aldığı eğitimden başlayarak bir çok konu işlenmiştir.

Şaravi, babasının muhalif duruşundan ve ailesinin politik olarak aktif yapısından etkilenmiştir. Annesinin Türk-Çerkes kimliği ve kültürü ile Arap olan babasının kültürü birbirine karışmış durumdadır. Hüda Şaravi'nin çocukluğundan itibaren edebiyata, şiire ve eğitime tutkusu vardır ve birkaç dili konuşabilmektedir. Güçlü ve bağımsız kişiliği bu ortamda ortaya çıkmıştır. Erkek kardeşi ile kendini mukayesesesi, kız çocuğu olarak kardeşine göre farklı muamele görmesi sonucu sistemin getirdiği sınırları sorgulaması dikkat çekicidir. Örneğin özel öğretmeninden istediği bir kitabın kendisinden sorumlu "lala" tarafından "büyüyünce hakim olmayacak ya" diyerek geri gönderilmesi onu üzüntüye boğmuştur. İsteddiği kitaplara ulaşabilmek için evde çeşitli mücadeleler vermek zorunda kalmıştır. Babasının ilk eşinin de aynı malikânedede yaşaması dolayısı ile "iki anne" biçiminde çok eşliliği anlattığı kısımlar ve diğer annesiyle sevgi dolu ilişkisi ilginçtir. Kitabın en çarpıcı anlatımlarından biri ise ergenlikle başlayan özel hayatıdır. Henüz 13 yaşında iken annesinin ısrarı ile kendinden yaşça büyük olan dayısının oğlu ve vasisi durumundaki Mısır tarihinin önemli siyasi figürlerinden Ali Shraawi ile evlendirilmiştir. Ancak Hüda için bu durum çok sarsıcı olmuş ve bir yıl sonra annesinin evine dönerek eşinden ayrı yaşama-

ya başlamıştır. Bu dönemde Hüda kendini eğitim-öğrenime vermiş, kadınlararası ilk salon toplantılarına katılmış ve bir olgunlaşma süreci yaşamıştır.

7 yıllık ayrılık döneminden sonra tekrar eşyle bir araya gelen Hüda Şaravi, 18 yılda bir kız bir erkek olmak üzere iki çocuk sahibi olmuş, çocukları ve aile fertleri ile olan ilişkilerine çok önem vermiştir. Sadece babası değil kocası sebebiyle de varlıklı ve politik olarak aktif bir aile hayatına sahip olan Hüda Şaravi'nin yetişkinlik döneminde Batılı kadınların etkisinin yoğun olduğu sosyal çevresi göze çarpar. Mısır monarşisi içindeki kadın arkadaşları ile birlikte kadınlara yönelik hayır işleri içeren faaliyetlere ve yine monarşi ile ilişkileri sonucu Mısır'da ilk kez kadınlar için üniversitede seminerlere önyak oluşu önemlidir. 1909 yılında, bir kadın sosyal hizmet organizasyonunun ve 1914 yılında Eğitimli Mısırlı Kadınlar Birliği'nin kurulmasına yardım eder ve kocasıyla birlikte ilk kez Avrupa'ya gider. Kızının hastalığına şifa aramak için eşinden ayrı şekilde bir yazını Türkiye'de geçirir. 1917'de hayatındaki önemli figürlerden biri, koloniyel güç İngilizlere karşı yükselen milliyetçi siyaseti finanse eden erkek kardeşi Ömer'i erken yaşta kaybeder. Bu vefatın ardından milliyetçi düşünceler feminist düşüncelere ilaveten yaşamını doldurur ve kocası ile ilişkisinde milliyetçilik bir köprü görevi görür.

Şaravi'nin hatıratını içeren bu 4 bölümden sonra Badran, 25 sayfalık "sonuç" bölümünde, geniş tercüme yerine hatıratın alıntılar yaparak Mısır'ın İngilizlerden kurtuluş mücadelesi içinde gittikçe siyasallaşan ve milli bir kahraman halini alan Şaravi'nin 30'lu yaşlarının sonlarındaki artan sosyal, siyasal ve feminist aktivizmini ve bir siyasi figür olarak düşüncelerini ve hayatını özetlemiştir. Şaravi, güçlü eğitimi ve varlıklı bir kadın olmasının verdiği cesaretle Mısır'ın milli mücadelesinde kadınları örgütleyerek önemli bir katkı sağlamış ve 1919'da devrim niteliğindeki olaylarda yer almıştır. İngiliz güçleri tarafından gözetim altında olan Mısır direniş liderlerini serbest bırakmak için Kahire genelinde "peçeli kadınların", -ki belli bir sınıfa ait bir statü göstergesi olarak peçe takmaktadırlar-, yürüyüşüne bir aktivist olarak liderlik ettiği bölümler ilginçtir. Bu olaydan sonra kurtuluş mücadelesini sürdüren Wafdist partisinin Kadın Merkez Komitesi başkanlığına seçilmiştir. Kocasının İngilizler tarafından gözetim altına alınma tehlikesine karşı bunun yaratacağı boşluğu doldurmak amacıyla bu dönemde kocası tarafından sürekli bilgilendirilir ve siyasal bilinci artar.

1923 yılında Roma'da kadınlara oy hakkı konusundaki uluslararası bir konferanstan dönen Şaravi ve iki arkadaşının Kahire tren istasyonunda peçelerini bir eylem olarak kaldırmaları ve bu jestin onları karşılamaya gelen kadınlar tarafından taklit edilmesi Mısır tarihinde harem sisteminin bitişi olarak kabul edilmektedir. Mısır'ın bağımsızlığını elde etmesinden sonra, evinde kadınlar için düzenli toplantılara başlamış ve bundan 1923'de Mısır Feminist Birliği doğmuştur. 1924 yılında

Mısır Büyük Millet Meclisi'nin açılışında kadın grupları ile birlikte milliyetçi ve feminist talepler içeren bir liste sunmuş, ancak Wafdist hükümeti tarafından göz ardı edildiği için partiden istifa etmiş, siyasi hayatına kadın hareketi içinde devam etmiştir. Uluslararası kadın hareketi içinde yer alarak kadın kongreleri için İstanbul dahil olmak üzere birçok yurt dışı seyahati yapmıştır. Sadece Mısır'da değil diğer Arap ülkelerinde de bir siyasal figür olarak sosyal ve kültürel projeler için sözcülükler yapmış, bir Fransızca ve iki Arapça dergi kurmuş, hayırseverlik projelerinde okullar, sağlık dispanserleri kurup, sanatçıları desteklemiştir. Ancak bütün bu siyasi faaliyetleri içinde siyasetçi erkeklere karşı derin bir hayal kırıklığı yaşamıştır ve hatıralarında bunu açıkça ifade etmiştir. 1947 yılında öldüğü zaman Arap Feministler Birliği'nin ilk başkanı olarak ve Kadınların Uluslararası İttifakı başkan yardımcısı olarak görev yapmaktadır.

Söz konusu eserin ana meselesi az sayıda üst sınıf Mısırlı ailenin sürdürdüğü harem sistemini, Batılı okuyucuya birinci elden anlatmaktır. O dönemde ve halen ikinci elden bilgiler etkisini sürdürdüğü için Badran'ın kitabı İngilizce konuşulan uluslararası mecrada bir ilk oluşu nedeniyle önemli bir katkı sunmaktadır. Kitap *Harem Yılları* adlı başlığı ve araştırma sorusu ile harem kelimesinin Batı'da açtığı yoldan belli bir kitleye ulaşmak istemiştir. Her ne kadar eser, "harem" hakkında beklentilerin altında bilgi sunmakla eleştirilse de Badran, Hüda Şaravi'nin hatıralarında özellikle çocukluk ve erken dönem yetişkinlikteki özel hayatını ön plana çekmiş, kendi kaleminden çıkan kısımlarda ise akademik diliyle, Batılı muhataplarının ihtiyacını karşılamıştır. Badran, ayrıca metne katkı olarak verdiği notlarla Şaravi'nin yaşamı ile o dönemdeki politik ve kültürel bağlamın anlaşılmasını sağlamıştır.

Eser ilk bakışta, tanıdık gelen fotoğraflarıyla örneğin Hüda Şaravi'nin farklı coğrafyalarda dönemine uygun giyim ve örtünme şekilleriyle görüldüğü resimlerle merak uyandırmaktadır. Ancak hatıratı sadece harem sistemini anlatmak için değerlendirip buna uygun bir seçki yapılması ve hatıraların belli bir noktada kesilip geri kalan kısmın -Şaravi'nin milli kurtuluş mücadelesi içinde milliyetçileştiği dönemin- edit edilerek sunulması bir parça hayal kırıklığı yaratmaktadır. Batı kültür ve sanatı ile beslenerek günlük hayatında Batılılarla bir arada olan ancak bu siyasal süreçte zamanla duyguları değişen Şaravi'nin hatıratın diğer kısımlarında kolonyal güçlere yönelik değişen duygularının ne olduğu merak edilmektedir. Dolayısıyla eser, bazı muhatapların öğrenme isteğini arttırıcı bir işlev görmekte, bu hatıralara "harem" kelimesinin büyümlü etkisi altında bakmak yerine, bütüncül bir şekilde bakmak ihtiyacı doğmaktadır. Çünkü kitabın "sonuç" kısmında İngilizlere karşı erkeklerle beraber mücadele veren kadınlardan biri olarak artık siyasal bir özne

haline dönüşmüş olan Hüda Şaravi'nin sesini duymaz oluyoruz, bunun yerine Badran'ın hatıraların bu kısımlarını özetleyişini ve değerlendirişini okuyoruz.

Batılı güçler tarafından hem fiziki hem de kültürel olarak her manada işgal altında olan Mısır'da büyüyen Şaravi'nin şahsında bu kitap, Mısırlıların şahsiyetlerinin ve paradoksal bir şekilde milliyetçiliklerinin günlük-sıradan ilişkiler içinde nasıl şekillendiğini ortaya koymaktadır. Kitap bunu üst sınıfların günlük hayatlarının içinde kamusalait konuları da içerecek şekilde, eski ve yeni alışkanlıklardaki farklılaşmayı ortaya koyarak yapmaktadır. Örneğin yaz tatillerini eskiden Osmanlı topraklarında geçirirken artık Batı'da geçiren Mısırlıların kolonyal güçlerin sanatı ve kültürü ile olan ilişkilerinin detaylarında -Şaravi'nin opera gösterilerinin müdavimi olması gibi- bunu görmek mümkündür.

Mısır'da Türkiye modernleşmesinde yaşanana benzer nitelikte bir kadın hareketi görüyoruz. Endüstrilemiş Batı ülkelerine ham madde sağlamak için gerçekleştirilen büyük bir tarım ve ulaştırma hamlesinin sonucu olarak gerçekleşen Mısır modernleşmesi, Osmanlı ile benzer yıllarda başlamış ve modern eğitimin gelmesi ile birlikte bir temsilcisini dinlediğimiz eğitilmiş üst sınıf kadınlar, yukarıdan aşağıya, bunun talepkârı ve takipçisi olmuşlardır. Bu kadın hareketliliğinin içinde, iki ülke arasında belli görüşlerin ortaya çıkışında, belli kurumların kuruluşunda tarihlere varıncaya değin benzeşen yönleri fark etmek, hem şaşırtıcıdır hem de bu kadınların bir şekilde birbirlerinden haberdar oldukları anlamına gelmektedir.

Çerkezlerin Mısır üst sınıflarının önemli bir kısmını oluşturduğu bir dönemde, Türkiye ile bağları bulunan Çerkez annesi dolayısıyla çok dilli ve çok kültürlü bir toplumda büyüyen Hüda Şaravi, değişik kimlikleri bünyesinde taşımıştır. Hüda'nın şahsında eserin arka planında Çerkez göçü ile coğrafyamızdaki göçlerin yüzyıllar içinde nüfus profilini nasıl değiştirdiğini, göç eden grup ve birey kimliklerinin geldikleri toplumdaki yeni konumlarını, kölelik sisteminin değişik formlarda nasıl devam ettiğini, "köle" hukukunu, toplumun "lala" ve cariyelik sistemini tolere edebilen esnek bir yapıyı nasıl olup da devam ettirebildiğini sezmek mümkündür.

Eserin adında "harem" kelimesinin tercih edilmesi kitabı okuyabilecek kişilerin bir kısmının çarpıtılmış şeyler duyacakları korkusuyla uzak durmalarına yol açabilecekken, bir kısmının ise tam da böyle şeyler duyacakları ümidiyle yaklaşmalarına yol açabilir ama hayal kırıklığına uğramaları muhtemeldir. Çünkü harem bir baskı ortamı değil, bir güç ve güçlendirme merkezi olduğunu görmek mümkündür. Eserden, harem sistemindeki kadınların taktıkları özel peçenin hem şehirliliğinin hem de kadının belli bir varlıklı sınıfa ait olduğuna işaret eden bir statünün göstergesi olduğunu öğreniyoruz.

Hüda Şaravi, hayatını, hayal kırıklıkları ve kıskançlıklarını dürüst bir şekilde duyguları eşliğinde anlatmaktadır. Hak ve adalet duygusu, feminist düşüncelerini beslemektedir. Earl L. Sullivan'ın tespit ettiği gibi, bu duyguların milliyetçilik ile iç içe geçmesi sonucunda adaletsiz buldukları bir otoriteye karşı ister ataerkil ister yabancı bir otorite olsun, Hüda ve etki ettiği kadın çevresi Mısır milletinin bir parçası olarak mücadele etmiştir.

Hüda'nın feminizmi erkek kardeşi ve çevresindeki erkekler tarafından desteklenen bir çeşit elit feminizmdir. Eserde erkek kardeşi Ömer ve diğer bazı erkekler ile ilişkisi olumlu bir şekilde değerlendirilir. Fakat siyasi hayatta karşılaştığı erkeklerin kadınları eşit olmaktan ziyade bir istisna olarak kabul etmesinin hayal kırıklığı anlatılır. Öte yandan Şaravi, feminist aktivizmi üzerindeki İslam etkisinden veya İslam ile feminizm arasında bir çelişkidenden bahsetmez. Sorunun dinden ziyade gelenek olduğu özellikle vurgulanmaktadır.

Türkiye'ye ayna tutabilecek nitelikteki bu İngilizce kitabı henüz dilimize çevirmemiş olmamız şaşılacak bir durum, zira Türkiye ancak yakın coğrafyadaki çevresi ile birlikte bir tarih okuması yapıldığı takdirde anlaşılabilir bir ülke. Eserde, Hüda Şaravi ve onun Çerkez annesi vasıtasıyla geniş bir coğrafyanın gündelik yaşamına, çok boyutlu bir sosyal ve siyasi ilişkiler ağına ve geniş çerçeveli bir tarihin içine girmek kaçınılmazdır; bu nedenle ülkemiz tarihini daha doğru anlamak isteyen genel okuyucu için tavsiye edilir.

Hüda Şaravi, hayata müdahil olup onu değiştirmek isteyen bir özne ve bir aktivisttir; ancak aynı zamanda o dönemki toplumsal yapının, Osmanlı-Mısır üst sınıflarının ürünü bir kadındır. Ülkemizdeki toplumsal cinsiyet çalışmalarının, bize çok benzer bir toplumun ürettiği bu lider kadın figürünü her iki ülkenin milliyetçi hareketlerinin olduğu kadar kadın hareketlerinin mukayesesi açısından da tanınması gereklidir. Mısır milliyetçiliği ve Ortadoğu feminizmi ile ilgilenenler için okunması özellikle tavsiye edilir. Edebiyat fakültelerinin yanı sıra, Ortadoğu Çalışmaları, Kadın Çalışmaları, Kültürel Çalışmalar gibi interdisipliner alanlarda okutulması gereklidir. Ancak kitabın bazı ciddi eleştirilerle karşılandığı unutulmamalıdır ve özellikle Leila Ahmed ve Kahf'in yaptığı eleştirilerin kitap ile birlikte dikkate alınması gereklidir.

Kitap eleştirilenlerce olumlu karşılanmış, uzmanlara doyurucu gelmese bile Arap feminizmi konusunda genel izleyici tarafından okunması tavsiye edilmiştir. Elizabeth Bergman, başlığının ima ettiğinin aksine harem hakkında kitabın az bilgi verdiğini, parçalı bir metin olduğunu, çok eşlilik ve cariyelik hakkında daha fazla tartışma olması gerektiğini belirtmiştir. Michelle Raccagni ise feminizm hakkında Şaravi'nin duygularının sonunda kısa bir pasaj dışında bir şey bulunmadığına

işaret ederken, 1989'da Earl L. Sullivan, hatıraların hayal kırıklığına yol açtığını, çünkü kadının toplum içindeki rolüne yönelik entelektüel tartışmanın özünün ve Hüda'nın kamu hayatının belli başlı yıllarının kitapta yer almadığını söylemiştir.

Öte yandan eser, tercüme konusunda Leila Ahmed'den ciddi eleştiri almış, Badran eleştiriye cevap vermiş ve 1988'de kamu önünde gerçekleşen bu mektuplaşma yayımlanmıştır. Badran, Şaravi'nin kuzeni İdris'in kendisine verdiği defterde, hikâyenin 1920'lerden sonraki kısmının eksik olduğunu, Sekreter Mursi'den alamadıklarını ve eldekiyle çalışmanın tamamlandığını açıklamıştır. Bu arada Mursi'nin, yayın konusunda Hüda Şaravi tarafından kendisinin seçilmiş olduğunu öne sürerek, hatıraları düzenleyip Arapça versiyonunu yayımladığını bildirmiş ve Ahmed'in eleştirilerinin haksız olduğunu ve bir feministe yakışmadığını ilave etmiştir. Leila Ahmed ise yayın haklarıyla ilgili anlaşmazlık olsa bile, bu Şaravi'nin anılarının Arapça baskısı ile Badran'ın çevirisi arasında farklar olduğu gerçeğini yok etmediğini söyler. Ahmed, metnin yeniden düzenlenmesini ve bazı kelimelerin ve ifadelerin "anlatının akışı sebebiyle" değiştirilmesini eleştirmektedir. Çünkü Arapça edisyon akıcı bir şekilde okunurken İngilizce tercüme kopuk ilerlemektedir. Dolayısıyla bir editör/çevirmen için yazarın gerçek düşüncelerini ifade için seçmiş olduğu dile saygı göstermeyip kendi estetik duygusunu yansıtacak bir metin haline getirmesinin nasıl olup da mümkün olabileceğini, eğer bu bir Batılı hatırat olmuş olsa idi bu derece bir tahrifatın hayal bile edilemeyeceğini, Badran'ın onun ciddi bilimsel endişelerini anlamadığını, kitabın ilerideki baskılarında yaptığı değişiklikleri işaretlemesini umduğunu ancak bir cevap alamadığını belirtir. Leila Ahmed'e göre Üçüncü Dünya ülkelerinde kadınların kendi yaşamları hakkında kendi kelimeleri ile yaptıkları ürünlere yönelik akademik bir açlığın var olması onların sözlerini düzenlemenin veya değiştirmenin bir sebebi olamaz veya okuyucuya Şaravi'nin söylediklerini sadece kabaca taşıyan bir metin vermeye neden olmamalıdır.

Bu konuda en önemli tepkilerden biri de 2000 yılında M. Kahf tarafından verilmiştir. Kahf'e göre bu kitap Arap-Müslüman kadınlar hakkında belli bir beklenti ufku ile şekillenmiş bir "Birinci Dünya" Anglofonik bir "kabul çevresi" pazarı gözetilerek tercüme edilmiş ve "paketlenip" sunulmuştur. Kitabın bu pazarda kabulü, karşılması, kitaba gelen bu tepkiler, bir Arapça metne verilecek anlamı da kısıtlamıştır. Kitaptaki bu çarpıtmaları bilerek kitabı okumak İngilizce tercüme kullanan bir eğitimciye sadece Mısır feminizmini öğretmemektedir, aynı zamanda bir Arap kadın tarafından yazılmış bir metni okuyuşumuzu nasıl kısıtlayabileceğini de göstermektedir. Kahf'e göre, bunların farkında olarak, İngilizce çevirilerin birden fazla olmasını sağlayarak, Şaravi olayını daha fazla çalışabilir ve böylece Arap ülkelerinde Şaravi hakkında oluşan çelişkili görüşleri anlayabiliriz. Gerçekten de

pek çok Batılı olmayan ÷lkede olduğu gibi Mısır'daki feminizmin kaynaklarından birinin de yabancı etkisi olduğu sık sık söylenmektedir (hâlbuki Batılı düşüncelerle tanışmadan evvel de Hüda kız çocuğu olarak gördüğu farklı muameleden rahatsızdır) ve bu kitabın kapsamı buna örnek olarak gösterilmektedir. Mısır'daki siyasi hareketler de, reddederek veya sahip çıkarak bu hatıralardan yararlanmaktadır.

Son söz olarak, bu gibi hatıralar bir başka zamana, bir başka hayat tarzının gerçek detaylarına bakarak "tarih romanı"nın hayaller dünyasından ya da genel tarih kitaplarının bireyi hiçe sayan genelliğinden kurtulup özele inerek gerçeğe bir parça daha yaklaşmak için mükemmeldir. Hüda Şaravi gibi bir karakterin, büyük değişimlerin yaşandığı bir dönemde yetişen bu siyasal figürün aldığı rol ile hayatını anlama bakımından çok önemli katkılar sunan bu kitabı bize sağladığı için Badran'a teşekkür borçluyuz.